viimisteldud. Vastavalt vahepeal täienenud kindlustustehnikale on värav varustatud ülestõstetud langevõrega ja suletud tõkkeahelaga.

Kunstiliselt veelgi väljapaistvam on aga kolmas pitsat, mille pitsereid leidub real ürikuil a. 1347—1389. Üldjoontes sarnaneb see eelmisega, uue üksikasjana on tulnud aga juurde kuuetipuline täht väravas, langevõre ja tõkkeahela vahel. Seda tähte on püütud tõlgitseda Püha Maarja atribuudina, kuid teiselt poolt on arvatud, et see on paigutatud sinna ainult väravatühiku täiteks ja pitsatipildi kergema eristamise võimaldamiseks sarnastest, näiteks Riia omast. Nii on ju umbes samal ajal (vist a. 1347) Riias võetud tarvitusele uue pitsati pildis väravasse paigutatud lõvi pea. Tõenäoliselt on mõlemad pitsatid lõiganud üks ja sama isik.

See on viimane teadaolev täieliku pitsatipildiga Tartu pitsat keskajast. 14. sajandil saab Saksamaa linnades kombeks pitserdada tavalised väljaminevad kirjad nn. väikese *(sigillum minus)* ehk sekreetpitsatiga, mis on väiksem harilikust pitsatist ja varustatud väikese linnavapi kujutusega. Tartus võeti esimene sekreet tarvitusele a. 1365 paigu ning seda kasutati üle kahe sajandi, aastani 1570.

15. ja 16. sajandil on selle kõrval lühemat aega tarvitatud kahte veelgi väiksemat pitsatit. Pitsatipildiks on kõigil kolmel ristitatud võti ja mõõk.

Ülalkirjeldatud keskaegseid pitsatipilte ei saa veel nimetada vappideks, sest neil puudub vapi tähtsaim osa — kilp. Ka Saksamaal ilmuvad esimesed linnavapid alles 14. sajandi keskel. Ei olnud ju linnadel varem õiget tarvidustki nende järgi. Baltimail toimus see võib-olla veelgi hiljem. Riia vapi vanim kujutus on pärit alles a. 1521 ja on võimalik, et ka Tartu, kes tavaliselt järgis Riia eeskuju, omandas sel ajal vapi, paigutades senise pitsatipildi kilpi.

Mis puutub vapi värvidesse, siis oli nende valik ja järjestus juba pooleldi ette määratud piiskopkonna vapivärvide kaudu, kuna ju selle vapikujund, nagu nägime, moodustas osa Tartu linnapitsati pildist. Piiskopkonna vapil, mis esineb juba a. 1324, oli väli punane ja kujundid valged, nagu selgub ühelt värviliselt vapikujutuselt a. 1556. Samad värvid olid ka Riia vapil, kuid vastupidises asetuses — väli valge, kujundid punased, mis võimaldas kergesti eristada seda muidu nii sarnasest Tartu vapist.

Iseenesest olid punane ja valge vapivärvidena äärmiselt levinud Kesk-Euroopas ja naabermail, Taanist kuni Poolani. Eriti sagedasti esinevad need värvid Põhja-Saksa linnavappides, mille tõttu neid on isegi nimetatud Hansa-värvideks.